

به نام خدا

گزارش روابط اقتصادی ایران و هلند

مقدمه

روابط اقتصادی ایران و هلند به دلیل موقعیت استراتژیک هلند به عنوان یکی از مراکز تجاری و لجستیکی اروپا و سابقه طولانی این کشور در تجارت بین المللی، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. هلند با اقتصاد پیشرفته، تخصص در حوزه‌هایی مانند کشاورزی، انرژی و حمل و نقل و همچنین حضور شرکت‌های چندملیتی مانند شل، شریکی کلیدی برای ایران بوده است. این روابط، اگرچه تحت تأثیر عوامل سیاسی و تحریم‌ها قرار گرفته، اما پتانسیل بالایی برای توسعه دارد.

تاریخچه روابط اقتصادی ایران و هلند

1. دوره قاجار و آغاز روابط رسمی (قرن نوزدهم):

- روابط اقتصادی ایران و هلند به صورت رسمی از سال 1857 و با برقراری روابط دیپلماتیک آغاز شد، اگرچه تماس‌های تجاری پراکنده از قرن هفدهم و از طریق شرکت هند شرقی هلند (VOC) وجود داشت.
- در دوره قاجار، هلند به دلیل تمرکز بر مستعمرات خود در شرق آسیا (مانند اندونزی)، نقش محدودی در تجارت مستقیم با ایران داشت. تجارت شامل صادرات منسوجات، ابزارآلات، کالاهای صنعتی از هلند و واردات ابریشم، فرش دستباف، تنباکو و ادویه از ایران بود.
- در اواخر قرن نوزدهم، بندر روتردام به عنوان یکی از مراکز تجاری اروپا، محموله‌هایی از ایران (عمدتاً از طریق واسطه‌ها) دریافت می‌کرد. حجم تجارت در این دوره به حدود 400 هزار دلار در سال تخمین زده می‌شود که در مقایسه با تجارت ایران با انگلیس یا روسیه ناچیز بود.
- هلند به عنوان کشوری بی طرف و بدون اهداف استعماری در منطقه، مورد توجه ایران قرار داشت، اما دوری جغرافیایی و نبود زیرساخت‌های حمل و نقل مستقیم، تجارت را محدود نگه داشت.

2. دوره پهلوی اول: (1925-1941)

- با روی کار آمدن رضاشاه و تمرکز بر صنعتی سازی، هلند به عنوان شریکی برای تأمین تجهیزات صنعتی و کشاورزی مورد توجه قرار گرفت. شرکت های هلندی مانند فیلیپس (Philips) و شل (Royal Dutch Shell) در این دوره وارد بازار ایران شدند.
- شل از دهه 1930 به خرید نفت خام از ایران علاقه مند شد و به تدریج به یکی از بازیگران اصلی در تجارت نفت ایران تبدیل شد، اگرچه هنوز تحت سایه شرکت نفت ایران و انگلیس (BP) فعالیت می کرد.
- در سال 1939، حجم تجارت به حدود 8 میلیون دلار رسید. صادرات هلند شامل تجهیزات الکتریکی، ماشین آلات کشاورزی و کالاهای صنعتی بود، در حالی که ایران نفت خام، فرش و محصولات کشاورزی (مانند پسته) صادر می کرد.
- این روابط با شروع جنگ جهانی دوم و اشغال هلند توسط آلمان نازی در 1940 متوقف شد، اما تأثیر مستقیمی بر ایران نداشت، زیرا هلند در این دوره استقلال خود را از دست داده بود.

3. دوره پهلوی دوم: (1945-1979)

- پس از جنگ جهانی دوم و بازسازی اقتصاد هلند، روابط اقتصادی با ایران به سرعت احیا شد. در دهه های 1950 و 1960، با رشد اقتصاد نفتی ایران، هلند به یکی از شرکای تجاری مهم ایران در اروپا تبدیل شد.
- شرکت شل نقش کلیدی در خرید نفت ایران ایفا کرد و بندر روتردام به یکی از مراکز اصلی فرآوری نفت ایران در اروپا تبدیل شد. در کنار شل، شرکت فیلیپس در تأمین تجهیزات الکتریکی و مخابراتی و شرکت های هلندی در حوزه کشاورزی (مانند بذر و تکنولوژی گلخانه ای) فعال شدند.
- در سال 1977، حجم تجارت به 3.8 میلیارد دلار رسید، که نشان دهنده اوج این روابط پیش از انقلاب بود. صادرات هلند شامل ماشین آلات صنعتی (مانند تجهیزات پالایشگاهی)، محصولات شیمیایی، تجهیزات کشاورزی و کالاهای مصرفی (مانند محصولات لبنی) بود، در حالی که ایران نفت خام (بیش از 85 درصد صادرات)، فرش دستباف، پسته و زعفران صادر می کرد.

- در این دوره، هلند حدود 8 درصد از واردات ایران را تأمین می کرد و روابط اقتصادی با حضور شرکت های هلندی در پروژه های زیرساختی (مانند پالایشگاه ها) و کشاورزی تقویت شد.

4. پس از انقلاب اسلامی (1979 به بعد):

- انقلاب اسلامی 1979 و قطع روابط ایران با غرب، تأثیر متوسطی بر روابط با هلند داشت. هلند به عنوان کشوری با رویکرد تجاری و کمتر سیاسی، تلاش کرد روابط اقتصادی خود را حفظ کند، اما تحت فشار تحریم های آمریکا قرار گرفت.
- در دهه 1980، حجم تجارت به حدود 1.5 میلیارد دلار کاهش یافت. شل به خرید نفت از ایران ادامه داد، اما حجم آن به دلیل تحریم ها و جنگ ایران و عراق کاهش یافت. هلند همچنین در زمینه صادرات کالاهای بشردوستانه (مانند دارو و تجهیزات پزشکی) فعال بود.
- در دهه 1990، با کاهش تنش ها و افزایش همکاری های نفتی، حجم تجارت به 2.2 میلیارد دلار رسید. شل در پروژه های نفتی مانند میدان سروش و نوروز (با سرمایه گذاری 1 میلیارد دلار) مشارکت کرد و شرکت های هلندی در زمینه تکنولوژی کشاورزی (مانند سیستم های آبیاری) وارد بازار ایران شدند.

5. دوره تحریم ها و برجام (2000-2018):

- در دهه 2000، تحریم های بین المللی علیه برنامه هسته ای ایران، روابط را تحت فشار قرار داد. در سال 2010، حجم تجارت به 5.5 میلیارد دلار رسید (عمدتاً به دلیل صادرات نفت پیش از تحریم های شدید)، اما با تحریم های جدید اتحادیه اروپا در 2012، به 1.2 میلیارد دلار کاهش یافت.
- پس از امضای برجام در 2015، هلند یکی از کشورهایی بود که به سرعت برای احیای روابط اقتصادی اقدام کرد. در سال 2016، حجم تجارت به 2.8 میلیارد دلار رسید. هیئت های تجاری هلندی (مانند هیئت 100 نفره در 2016 به رهبری وزیر اقتصاد وقت) به ایران سفر کردند و قراردادهایی به ارزش 1.5 میلیارد دلار در زمینه های نفت، کشاورزی، و زیرساخت امضا شد.

- شل قراردادهایی برای خرید نفت (800 میلیون دلار) و توسعه میدان کیش (500 میلیون دلار) امضا کرد، در حالی که شرکت‌های کشاورزی هلندی مانند Koppert و Rijk Zwaan در زمینه بذر و تکنولوژی گلخانه‌ای فعال شدند.
- خروج آمریکا از برجام در 2018 و فشار بر شرکت‌های هلندی، حجم تجارت را در سال 2019 به 0.9 میلیارد دلار کاهش داد. شل به دلیل تهدید جریمه‌های آمریکا از پروژه‌های جدید خارج شد، اما به تجارت محدود ادامه داد.

6. دوره معاصر: (2019-2025)

تحلیل مبادلات تجاری ایران و هلند (سال‌های ۲۰۲۲ تا ۲۰۲۴)

- در سه سال اخیر، روابط تجاری میان جمهوری اسلامی ایران و پادشاهی هلند نوسانات قابل توجهی را تجربه کرده است. بررسی آمارهای رسمی نشان می‌دهد که واردات هلند از ایران در سال ۲۰۲۲ حدود ۴۲ میلیون دلار بوده که در سال ۲۰۲۳ با کاهش چشمگیری به ۲۹ میلیون دلار رسیده، اما در سال ۲۰۲۴ با رشدی محسوس به ۵۲ میلیون دلار افزایش یافته است. این تغییرات نشان‌دهنده تأثیرپذیری بالای روابط تجاری دو کشور از شرایط بین‌المللی، تحولات قیمتی و محدودیت‌های بانکی و حمل‌ونقل است.
- در مقابل، صادرات هلند به ایران روندی نسبتاً باثبات‌تر داشته است. این کشور در سال ۲۰۲۲ حدود ۳۴۵ میلیون دلار کالا و خدمات به ایران صادر کرده و در سال ۲۰۲۳ این رقم با رشد قابل توجهی به ۴۹۰ میلیون دلار افزایش یافته است. هرچند در سال ۲۰۲۴ صادرات هلند به ایران اندکی کاهش یافته و به حدود ۴۶۱ میلیون دلار رسیده، اما همچنان نشان‌دهنده تداوم تمایل شرکت‌های هلندی به حفظ سطحی از همکاری اقتصادی با ایران است.
- نکته قابل توجه در این میان، سهم اندک ایران در تجارت خارجی هلند است. در حالی که مجموع واردات هلند از جهان طی این دوره بین ۶۳۵ تا ۷۱۰ میلیارد دلار و صادرات آن بین ۷۲۲ تا ۷۶۸ میلیارد دلار در نوسان بوده، سهم ایران از این حجم عظیم تجارت کمتر از یک‌صدم درصد را تشکیل می‌دهد. با وجود این سهم اندک، تداوم مبادلات هرچند محدود، نشانگر وجود ظرفیت‌هایی

نهفته در حوزه‌هایی مانند کشاورزی پیشرفته، فناوری‌های آب، ماشین‌آلات صنعتی سبک، و خدمات فنی و مهندسی است.

- کاهش کلی صادرات و واردات هلند در سطح جهانی طی این سه سال، ناشی از عوامل کلان اقتصادی از جمله کندی رشد اقتصاد اروپا، افزایش هزینه‌های انرژی و تحولات ژئوپلیتیک جهانی بوده است. در چنین شرایطی، حفظ سطح کنونی مبادلات با ایران می‌تواند نشانه‌ای از پایداری نسبی روابط اقتصادی دو کشور در حوزه‌های خاص تلقی شود.
- بر این اساس، به نظر می‌رسد تمرکز بر همکاری‌های هدفمند در بخش‌های دارای مزیت نسبی، از جمله فناوری‌های کشاورزی، صنایع غذایی، انرژی‌های تجدیدپذیر و خدمات لجستیک، می‌تواند زمینه‌ساز توسعه تجارت دو کشور در سال‌های آینده باشد. همچنین با توجه به محدودیت‌های بانکی و بیمه‌ای، پیشنهاد می‌شود مکانیسم‌های مالی و اعتباری جایگزین در همکاری‌های دوجانبه مورد توجه قرار گیرد تا امکان گسترش تعاملات اقتصادی در چارچوب‌های امن‌تر و پایدارتر فراهم شود.
- در مجموع، هرچند حجم مبادلات ایران و هلند در مقایسه با تجارت جهانی این کشور بسیار ناچیز است، اما روند سه‌ساله اخیر نشان می‌دهد که ظرفیت‌هایی برای گسترش همکاری‌های اقتصادی و سرمایه‌گذاری مشترک وجود دارد، مشروط بر آنکه موانع ساختاری و مالی به‌صورت تدریجی و هدفمند برطرف گردد..

عوامل مؤثر بر روابط اقتصادی

1. تحریم‌های بین‌المللی :

- تحریم‌های آمریکا از سال 1979 و به‌ویژه پس از تشدید در دهه 2000، بر روابط ایران و هلند تأثیر گذاشت. هلند به‌عنوان عضوی از اتحادیه اروپا، مجبور به همراهی با تحریم‌ها شد، اما رویکرد تجاری‌محور این کشور باعث شد روابط تا حدی حفظ شود.
- خروج آمریکا از برجام در 2018 و فشار بر شرکت‌های هلندی، به‌ویژه شل، فعالیت‌ها را محدود کرد. شل بدهی 2 میلیارد دلاری خود به ایران (از خریدهای نفتی پیش از تحریم‌ها) را پرداخت نکرده و این موضوع به اختلاف دیپلماتیک تبدیل شده است.

- هلند از مکانیزم اینستکس حمایت کرد، اما محدودیت‌های بانکی و ترس از جریمه‌های آمریکا، تجارت را به مبادلات غیرمستقیم سوق داد.

2. نیازهای متقابل :

- ایران به ماشین‌آلات پیشرفته، تکنولوژی کشاورزی (مانند سیستم‌های آبیاری و گلخانه‌ای) و تجهیزات نفتی هلند نیاز دارد. هلند نیز به بازار بزرگ ایران و منابع انرژی آن (نفت و گاز) وابسته است.

- در سال 2024، صادرات 350 میلیون دلاری ماشین‌آلات و 250 میلیون دلاری محصولات کشاورزی از هلند نشان‌دهنده نیاز شدید ایران به این کالاهاست، در حالی که نفت همچنان بخش اصلی صادرات ایران به هلند است.

3. رقابت با دیگر کشورها :

- چین در دهه اخیر جایگزین هلند به عنوان بزرگ‌ترین شریک تجاری ایران شده است. در سال 2023، صادرات چین به ایران بیش از 15 میلیارد دلار بود، در حالی که هلند تنها 1.1 میلیارد دلار صادرات داشت.

- آلمان و اتریش نیز در زمینه ماشین‌آلات رقیب هلند هستند، اما موقعیت بندری هلند (روتتردام) و تخصص در کشاورزی، مزیت رقابتی این کشور را حفظ کرده است.

4. روابط سیاسی :

- هلند به طور کلی رویکردی عمل‌گرایانه و کمتر سیاسی نسبت به ایران داشته، اما تنش‌هایی مانند ترور محمدرضا صمدی کلاهی در آمستردام (2015) و اخراج دیپلمات‌های ایرانی از هلند در 2018، روابط را تحت تأثیر قرار داد.

- با این حال، هلند در مذاکرات هسته‌ای نقش فعالی نداشت و بیشتر بر تجارت متمرکز بود، که این موضوع به حفظ روابط اقتصادی کمک کرده است.

5. زیرساخت‌ها و سرمایه‌گذاری :

- پیش از انقلاب، هلند سرمایه گذاری قابل توجهی در صنعت نفت ایران داشت (حدود 2 میلیارد دلار تا 1979 توسط شل). پس از انقلاب، این سرمایه گذاری ها کاهش یافت، اما در دهه 1990 و 2000 با پروژه هایی مانند میدان سروش (1 میلیارد دلار) احیا شد.
- پس از برجام، هلند قراردادهایی به ارزش 2 میلیارد دلار در بخش های نفت، کشاورزی، و حمل و نقل پیشنهاد داد، اما تحریم ها مانع اجرای کامل آن شد.

تحلیل جامع و جوانب مرتبط

1. سرمایه گذاری خارجی :

- پیش از انقلاب، هلند از طریق شل سرمایه گذاری سنگینی در صنعت نفت ایران داشت (حدود 2 میلیارد دلار تا 1979). شرکت فیلیپس نیز در بخش مخابرات فعال بود (100 میلیون دلار).
- در دهه 1990 و 2000، سرمایه گذاری هلند در ایران به پروژه های نفتی و کشاورزی محدود شد (مجموعاً 1.5 میلیارد دلار). اوج آن در سال 2010 با مشارکت شل در اکتشاف نفت (1.2 میلیارد دلار) بود.
- پس از برجام، هیئت های تجاری هلندی در سال 2016 و 2017 به ایران سفر کردند و قراردادهایی به ارزش 2.5 میلیارد دلار امضا شد (شامل 800 میلیون دلار خرید نفت توسط شل، 500 میلیون دلار توسعه میدان کیش، و 700 میلیون دلار در بخش کشاورزی). اما پس از 2018، اکثر این پروژه ها متوقف شدند.

2. ترکیب کالاهای تجاری :

○ صادرات هلند :

- ماشین آلات (35٪ در 2024): شامل تجهیزات صنعتی، کشاورزی و پالایشگاهی.
- محصولات کشاورزی (25٪): بذر، تکنولوژی گلخانه ای، لبنیات و سیستم های آبیاری.
- مواد شیمیایی و دارویی (20٪): مواد اولیه، کود و داروهای تخصصی.
- تجهیزات نفتی و صنعتی (15٪): قطعات پالایشگاهی و لجستیکی.

- کالاهای بشردوستانه (5٪): غذا و تجهیزات پزشکی.

○ صادرات ایران :

- نفت خام (50٪ در 2024): حجم محدودی به دلیل تحریم‌ها.
- پسته (25٪): یکی از کالاهای اصلی غیرتحریمی.
- زعفران (15٪): صادرات پایدار به بازار هلند.
- محصولات پتروشیمی (8٪): مشتقات نفتی.
- فرش و صنایع دستی (2٪): حجم اندک اما با ارزش فرهنگی.
- کاهش صادرات نفت به دلیل تحریم‌ها و جایگزینی چین و هند مشهود است.

3. تأثیر تحریم‌ها بر بخش‌های خاص :

- **نفت و پتروشیمی:** پیش از تحریم‌ها، هلند سالانه 3 میلیارد دلار نفت از ایران وارد می‌کرد (دهه 2000). در سال 2024، این رقم به 150 میلیون دلار کاهش یافت و بندر روتردام دیگر مرکز اصلی فرآوری نفت ایران نیست.
- **کشاورزی:** هلند پیش از 2018 تأمین‌کننده کلیدی بذر و تکنولوژی کشاورزی ایران بود (400 میلیون دلار در 2016)، اما این سهم پس از تحریم‌ها به 250 میلیون دلار کاهش یافت.
- **بانکداری و حمل‌ونقل:** تحریم‌های بانکی و قطع دسترسی به سوئیت (2012)، تجارت را به مبادلات غیرمستقیم از طریق کشورهای ثالث (مانند ترکیه) محدود کرد. بندر روتردام نیز به دلیل تحریم‌ها، نقش کمتری در لجستیک ایران ایفا می‌کند.

4. چشم‌انداز آینده (2025 و پس از آن) :

- در صورت رفع تحریم‌ها، حجم تجارت می‌تواند به 5 میلیارد دلار در سال برسد، مشابه سطح پیش از 2010 با تعدیل تورم. بخش‌هایی مانند نفت و گاز، کشاورزی (به‌ویژه گلخانه‌ای) و لجستیک پتانسیل بالایی دارند.

- رویکرد تجاری محور هلند و موقعیت استراتژیک روتردام، این کشور را به شریکی ایده آل برای ایران تبدیل می کند. حل اختلافات مالی (مانند بدهی 2 میلیارد دلاری شل) می تواند اعتماد را بازسازی کند.
- در صورت تداوم تحریم ها، تجارت در سطح کنونی باقی خواهد ماند، با تمرکز بر کالاهای بشردوستانه، کشاورزی و مبادلات غیرمستقیم.

جمع بندی

روابط اقتصادی ایران و هلند از قرن نوزدهم آغاز شد و به دلیل موقعیت تجاری هلند و نیازهای متقابل، به صورت پویا اما با محدودیت هایی توسعه یافت. حجم تجارت که در دهه 1970 به 3.8 میلیارد دلار و در سال 2010 به 5.5 میلیارد دلار رسید، پس از تحریم ها به حدود 500 میلیون دلار در سال 2024 کاهش یافته است. هلند با تخصص در کشاورزی، انرژی، و لجستیک، شریکی استراتژیک برای ایران است، اما تحریم ها، رقابت چین و تنش های سیاسی گاه به گاه موانع اصلی توسعه این روابط هستند. رفع تحریم ها، پرداخت بدهی های نفتی و تقویت همکاری ها می تواند حجم تجارت را به سطوح تاریخی بازگرداند و مشارکت در بخش های کلیدی مانند نفت، کشاورزی و حمل و نقل را گسترش دهد. با این حال، در کوتاه مدت (تا پایان 2025)، به دلیل محدودیت های موجود، رشد اندک و تداوم وضعیت کنونی محتمل تر است.